

Geen geluk zonder doel

Frank Vandenbroucke en het barokensemble B'Rock brachten muziek en woord samen in een "redenaarsconcert".

Spreken over geluk als doel van politiek lijkt vreemd op een moment van diepe politieke crisis. Toch doe ik dat, geïnspireerd door Monteverdi en zijn Orpheus. Een verhaal over uitbundig geluk, de kwetsbaarheid ervan, mislukking en het uiteindelijke *happy end*.

Geluk is *in*. Richard Layard, de vroegere oprichter van het *Centre for Economic Performance* en nu de stichter van een *Movement for Happiness*, haalt de oude Engelse sociale hervormer en filosoof Jeremy Bentham uit de kast met de stelling dat het beste beleid datgene is wat het grootste geluk oplevert. Want, zegt hij met andere gelukswetenschappers, je kunt het geluk van mensen méten. En dan blijkt dat we al tientallen jaren gestaag rijker worden, maar geen spat gelukkiger. Onstuitbaar individualisme bracht niet meer geluk omdat het ieder individu te gretig deed verlangen naar wat hij voor zichzelf kon krijgen. Als we echt gelukkig willen worden, hebben we een concept van algemeen belang nodig, waaraan we allemaal onze bijdrage willen leveren, aldus Layard. Hij verzet zich tegen de *ratrace*. We moeten vooral een groter gevoel van zekerheid krijgen.

De kloof tussen geluk en BNP is een prioritair politiek thema. Je kunt dat concreet maken: in onderwijs, werkgelegenheidsbeleid, gezinsbeleid, gezondheidsbeleid... Toch geloof ik niet dat de regel van Bentham – zo veel mogelijk geluk voor zoveel mogelijk mensen – een heldere doelstelling geeft voor politiek. Politiek moet instaan voor een rechtvaardige samenleving. Dat kan je niet herleiden tot "zoveel mogelijk geluk". Vandaar de dissidente stem van Philippe Van Parijs in Leo Bormans' boek over *Geluk*: "Allemaal samen moeten we een rechtvaardige maatschappij nastreven, niet een gelukkige maatschappij".

Aristoteles stelde dat je werkelijk geluk, een goed leven, vind in de beste ontwikkeling van je menselijke mogelijkheden, in activiteit dus. Of nog, in doel-stelling. Aristoteles was daar perfectionist in: je activiteit moest beantwoorden aan standaarden van uitmuntendheid. Martha Nussbaum vertaalt dat in een opvatting over rechtvaardigheid, die milder is en waar ik me in herken. Rechtvaardig is een samenleving in de mate dat iedereen beschikt over voldoende mogelijkheden om zich als mens te ontwikkelen, in overeenstemming met een sterke idee over menselijke waardigheid. Hoe mensen die mogelijkheden verder gebruiken, is hun eigen keuze. Nussbaum vond in de wijze waarop sociale politiek in Noord-Europa bekeken werd een toepassing van haar benadering. Ze noemde dat "Aristotelianse sociaaldemocratie".

Het "meten" van geluk brengt ons meer op glad ijs dan de gelukswetenschappers toegeven. Maar samenlevingen die we rechtvaardig vinden, lijken gelukkige of toch tevreden samenlevingen. Mensen blijken gelukkiger in rijke, vrije, goed bestuurde, tolerante landen, met een groot sociaal kapitaal. Vanaf een zeker niveau van rijkdom neemt het gemiddelde geluk wel niet meer toe. De moderniteit is dus niet de snelste weg naar ongeluk en depressie. Zijn we dan zeker van een *happy end* op de autostrade van de vooruitgang? Neen. Er is reden voor ongerustheid, met name over de opwarming van de aarde. Ons aan-rijkdom-gebonden-geluk blijkt nu kwetsbaar en onzeker. Zou Orpheus de cultuurheld kunnen zijn van een postindustriële mens, die niet alleen de relativiteit van materiële rijkdom inziet, maar die zich als mens ook anders verhoudt tot de natuur? Een alternatief dus voor Prometheus, de cultuurheld van de industriële revolutie?

We zijn in toenemende mate een onzekere samenleving. Met "we" spreek ik ook voor mezelf, voor de onzekere politieke elite. Bij de burger is er niet alleen onzekerheid, bijvoorbeeld over pensioenen, maar ook onbehagen: over migratie, over globalisering... Het onbehagen is als het ware het verdriet van de samenleving, of beter, het verdriet van de niet-samenleving. Hoe moet de politiek omgaan met deze cocktail van kwetsbaar, aan rijkdom gebonden geluk, de onzekerheid daarover en het maatschappelijke onbehagen? Met luide stem een politiek van het geluk proclameren – hoe

noodzakelijk die ook is – biedt hier geen afdoende antwoord. Sterker, het kan een tegenovergesteld effect hebben. Politieke houdingen van mensen worden niet bepaald door hun oordeel over hoe het met hen persoonlijk gaat, zo blijkt onderzoek van Mark Elchardus, maar wel door hun oordeel over hoe het met de samenleving gesteld is. Een oordeel dat gevormd wordt door interpretaties over het wel en wee van de samenleving, interpretaties die bijvoorbeeld gevormd worden in politieke debatten en verspreid worden in de media. Velen zijn best tevreden met hun eigen leven, maar menen dat het slecht gaat met de samenleving. Bijna even groot is de groep van mensen die vinden dat het slecht gaat met hen, maar dat de dingen naar behoren lopen in de samenleving. Mensen maken het verschil tussen de privésfeer en de publieke sfeer, om het met Hannah Arendt te zeggen.

Dit zou voor de politiek een bemoedigende vaststelling moeten zijn, toch worstelen we er mee. We beklemtonen dat wij bezig zijn met de concrete problemen van de mensen in de Dorpsstraat, niet met de Wetstraat. Je moet beleid inderdaad concreet vertalen, maar het is een holle mantra als we intussen de problemen die de kiezer relevant vindt in de Wetstraat niet oplossen. Nog minder perspectief biedt politiek die ervaren wordt als behaagziek, als principeloos achterna hollen van het vermeende geluk van elke individuele kiezer, hier en nu. Dat soort politiek kan ontstaan uit de bekommernis om “negatieve boodschappen” te vermijden. Hoe vaak kregen we de voorbije jaren niet het advies dat politieke partijen vooral “een wervend verhaal” moesten zoeken? Of, dat we “geen problemen moesten aankondigen maar oplossingen”, omdat je mensen moet “geruststellen”. Klopt, maar wat als je noodzakelijke oplossingen niet uitgelegd krijgt, omdat je de ernst van het probleem niet duidelijk maakt?

L’Orfeo kan je lezen als de opera is van de twijfel – als Orpheus maar niet getwijfeld had! – en van het falen. Monteverdi twijfelde zelf tussen een *happy end* en een doemscenario. Wat kiezen wij? Elchardus zegt dat een politieke beweging mensen een interpretatie moet bieden: een interpretatie over waar we vandaag staan, en een interpretatie over waar we naartoe gaan. Sociaaldemocratie kan niet zonder vooruitgangsperspectief. Maar wat is de sociale vooruitgang van de toekomst? Kunnen we mobiliseren voor een *happy end* – oplossingen waar we ondubbelzinnig beter van worden? Of ligt dat niet in het verschiep, en gaat het om het afwenden van onheil? Welke verwachtingen ondersteunen we? Welke verwachtingen spreken we tegen? Is ons verhaal een eerlijke interpretatie van de werkelijkheid, waarvoor je vertrouwen durft vragen?

Een eerlijk verhaal vertelt welke angstwekkende risico’s op ons afkomen. Als we de CO₂-uitstoot niet drastisch terugdringen, is het geluk van onze kinderen bedreigd. Het is beter dat te zéggén. We kunnen die risico’s verminderen en meer zekerheid kopen, als we daar een prijs voor betalen. Beschouw die prijs als een verzekeringspremie. Laat ons dus niet jammeren als wereldwijd de energieprijzen beginnen stijgen, maar dat als een zegen beschouwen (wat natuurlijk geen reden is om te aanvaarden dat de energieprijzen in ons land hoger liggen dan elders). Laat ons uitleggen dat CO₂ een prijs behoeft, die voelbaar moet zijn. Laat ons uitleggen aan het publiek waarom we op onze wegen rekeningrijden moeten invoeren. Laat ons tegelijkertijd opkomen voor inkomensherverdeling, die gezinnen met weinig koopkracht beschermt voor de gevolgen van dergelijke, noodzakelijke ontwikkelingen. We moeten niet geruststellen, maar daadwerkelijk collectief verzekeren. Dat geldt ook voor onze pensioenen. Wie de collectieve verzekering niet op punt durft stellen, zal misschien geruststellen maar niet verzekeren. En dus de vicieuze cirkel van onzekerheid niet breken.

Duurdere vliegtuigreizen, rekeningrijden, of langer werken: dat zijn op zich geen geluksbrengers. Maar toch kunnen harde boodschappen sporen met een politiek van het geluk. Dat geldt voor het geluk van individuele mensen, en voor het geluk van de samenleving. Voor het individuele welzijn moeten we onze aandacht scherper richten op niet-materiële tekorten. Ook in budgettaire benarde tijden is er ruimte voor een politiek van het geluk: in de ondersteuning van gezinnen, in de kwaliteit van het onderwijs, in de uitbouw van zorg, in de organisatie van het werk... Voor de samenleving als geheel is een publiek doel nodig. Een samenleving die door collectieve inspanning bedreigingen kan bedwingen en risico’s verzekeren, is een samenleving met een doel. Het alternatief is doelloosheid, een vacuüm dat wordt ingevuld door de politiek van het onbehagen.

Kunnen we in één en dezelfde beweging afstand nemen van kortzichtig materialisme en vervelende waarheden “ondernemend” onder ogen zien? Gaan ondernemerschap en onthechting samen? Jawel. Echt ondernemerschap is niet strijdig met soberheid. De eindeloze vermenigvuldiging van het materiële brengt geen geluk. Tijd is belangrijker voor je kinderen dan cadeaus, bijvoorbeeld. Maar het zou dom zijn om de rebel Prometheus terug te ketenen. Wetenschap en technologie zijn nodig om van de wereld een betere plaats te maken. Genieten van verbondenheid met mensen, van muziek, natuur... is nodig om er ook een gelukkige plaats van te maken. Overigens, geluk is altijd kwetsbaar en dus “riskant”, maar ook altijd een beetje rebels. Orpheus leefde in harmonie met de natuur, maar weigerde zich neer te leggen bij een elementaire natuurwet: sterfelijkheid. Er schuilt in ieder van ons een beetje Prometheus en een beetje Orpheus. Een samenleving die die verscheidenheid tot zijn recht laat komen, is een rechtvaardige samenleving, een vitale samenleving en vermoedelijk ook een gelukkige samenleving. Laat ons Aristoteles licht bijsturen: de plicht om recht te doen aan onszelf en aan anderen, is een bron van geluk. Samen voor een doel gaan, dat *is* geluk. Wat het vermoeide land van Tony Judd nodig heeft, is vitaliteit.

Op 15 januari is er nog één opvoering (De Singel, Antwerpen). De volledige tekst van het redenaarsconcert staat vanaf maandag op www.b-rock.org.